

ПРЕДГОВОР

*От историка Стефан Куртоа, съставител
на „Черната книга на комунизма“*

Няколко неща, които знам за Фреди...

Запознах се с Алфред – Фреди – Фосколо преди около трийсет години в Париж. Представи ми го моят стар приятел Карел Бартошек, чешки дисидент, говорител на „Харта 77“, демократ и боен другар на Вацлав Хавел – този политически затворник, който оглави „нежната революция“ през октомври 1989 г. в Чехословакия, а след това бе избран за президент на Чешката република. Арестуван по време на Пражката пролет, осъден и уволнен от университета – Бартошек е лишен от чешко гражданство, а през 1982 г. е депортиран във Франция, където започва да издава отново списание „Алтернатива“. Това периодично издание, преименувано впоследствие на „Нова алтернатива“, има за цел да отразява дисидентските движения и съпротива срещу комунизма в Централна и Източна Европа, както и в СССР. Именно по този повод един ден Барто ме запозна с някой си Фреди, едро момче, с телосложението на ръгбист от втора линия и плътен глас, но въпреки това – много симпатичен и поради смесения си произход активно сътрудничеса на списанието. Но само толкова.

През 1997 г. заедно с още няколко историци публикувахме „Черната книга на комунизма“. Във Франция, както и по света книгата беше посрещната изключи-

телно добре и – с двайсет и шестте ѝ превода – бяха продадени над един милион екземпляра. Доказателство, ако изобщо е необходимо такова, че сме отговорили на очакванията на широката публика да види най-сетне изобличени и заклеямени тежките престъпления на комунистическите режими срещу човечеството. Поради това че в някои страни в книгата бяха поместени прекрасни текстове на местни историци, се замислих за издаването на втора книга със заглавието: „История и памет за комунизма в Европа“, в която да включва приноса и на тези германски, руски, естонски и румънски колеги.

Мисля, че именно по инициатива на Фреди ми хрумна идеята да добавя глава за престъпленията на комунизма в България, които на Запад все още не бяха известни. Във всеки случай, той успя да убеди трима български историци – Диню Шарланов, Любомир Огнянов и Пламен Цветков, да напишат пространен текст, озаглавен „България под комунистическо иго“, и го преведе заедно с дъщеря си Мона, която – по щастлива случайност! – се оказа моята студентка по политическа социология и по това време пишеше единствената съществуваща и до момента във Франция дисертация за Георги Димитров. Оттогава поддържахме все по-близки отношения, а впоследствие по инициатива на Фреди „Черната книга“ беше преведена на български и издадена през есента на 1999 г. в София, където за пръв път отидох за представянето ѝ. От този кратък престой с рекламна цел ми е останал куриозният, но умилителен спомен за приказната фиеста, която се разрази в центъра на града по случай празника на бирата, на мястото на руините на току-що взривения мавзолей на Димитров – емблематичния и всемогъщ лидер на съветизирана България.

През 2004 г. нашият приятел Бартошек почина внезапно след сърдечна операция и този повод ни събра

отново, опечалени, на гробището „Пер Лашез“. Тъкмо тогава, говорейки за предстоящото си пенсиониране, Фреди ми сподели за намерението си да напише своя автобиография. И когато петнайсет години по-късно той ми изпрати ръкописа и ме покани да напиша кратък предговор, бях напълно изумен да открия мащаба на работата му, историческата стойност на разказа му, но и нещо повече – прецизното, понякога възмутено и иронично перо на един отличен писател, с често пикаресков и забавен стил.

Това произведение на паметта е забележително, защото, както Фреди правилно отбелязва: „Говоренето за себе си е стойностно само ако казва нещо и за другите“. Чрез семейната си сага и разказа за личния си път, започнал с раждането му през 1942 г., той ни повежда на откривателско пътешествие през малко позната част от историята на ХХ в. чак до наши дни. Докато рисува портретите на роднини, близки и приятели или съучастници, той не се поколебава да обрисова и някои от хрътките на тайните служби на тоталитарния режим, като същевременно ни предлага ярката картина на една епоха – тази на триумфа на реалния комунизъм.

Освен че разказът е интересен от историческа гледна точка, той е изпъстрен с неочаквани сюжетни обрати, които спират дъха на читателя. Петдесетте и шейсетте години на миналия век, когато ученикът, а после студентът Фреди размишлява над българския си произход, са красиво предадени. Честите летни ваканции в България му дават възможност да се запознае с политическата обстановка от първа ръка и водят до осъзнаването, че тази прекрасна страна е поробена от режим, който погазва както българските исторически традиции, така и най-основните човешки права. И тъй като момчето е последователно в действията си, през 1966 г. се съгласява да помогне на приятели

да разпространят подривна листовка. Арестът му през август 1968 г., когато съветските танкове навлизат в Прага, тежката присъда за „шпионаж“, произнесена след обвинителен акт, препоръчващ смъртна присъда, а после времето в затвора, където се сблъсква със зловещата реалност на политическата тъмница, шантажите и униженията, затвърждават отхвърлянето му на „светлото бъдеще“, възхвалявано от проповедниците на смъртоносната комунистическа утопия.

Но Фреди е и френски гражданин и благодарение на дипломатически преговори неочаквано е освободен. Завръща се във Франция, където обаче не се отказва. Неустрашим, той тайно спасява от лапите на режима Райна, жената на живота му, жена със силен характер, която винаги го е подкрепяла и в най-критичните моменти. След това успява да екфилтрира някои от бившите си съкилийници, включително своя съподсъдим и приятел, с когото продължават борбата си срещу тоталитарния режим, преди да изпитат огромното щастие да видят рухването му на 10 ноември 1989 г.

Но тогава все още не подозират, че ще се сблъскат с упоритата съпротива на номенклатурата срещу установяването на правова държава и с циничната ѝ склонност да се прикрива с маската на европейски демократи.

И така с известна меланхолия, примесена с горчицина, Фреди завършва автобиографичното си пътешествие, докато България, където често е оставал в последните два десет години, все още се бори с проблемите на незавършения посткомунизъм.

Затова нека му пожелаем дълъг живот, за да може да се възползва от плодотворното пенсиониране и да види един ден родната си страна окончателно избавена от тоталитарните ѝ демони.

Стефан Куртоа

0

ПРЕДИСЛОВИЕ

По независещи от мен обстоятелства съм се появил на бял свят преди близо осемдесет години в София, столица на скромното Царство България. Плод на законна любов между майка, родом от тази страна, и баща французин – самият той потомък на предци, пръснали се из различни краища на Стария ни континент. Синеокият и бледолик мелез, какъвто съм аз, от младини е оформил разума и чувствата си по аршина на древногръцката мисъл, строгата римска логика и християнския хуманизъм, озарени от духа на Просвещението, при това подправени със суровите, макар и кадифени, балкански нрави, с присъщите им буйни и трескави изблици.

Предполагам, че именно на този мой произход дължа еднакво силната си обич, течаща хармонично във вените ми, и към двете си отечества, но все пак изпитвам една по-особена нежност към бедната, с изстрада-на история България.

И ето че напоследък в напредналите си години близки и приятели с най-добри чувства все по-настойчиво ме приканваха да се впрегна да напиша своите мемоари, без да се замислят, че по този начин ми напомнят, че срокът ми на годност приближава края си и че вече бъдещето е зад мен. Осемдесетгодишният Хенри Милър пишеше някъде: „Бъдещето, което ми предстои, е в миналото ми и вече не се опитвам да убеждавам хората в гледната си точка, нито да ги излекувам“, към което бих прибавил жалните слова на Еклесиаст, че „всичко е суета и гонене на вятъра“.

И ако все пак се оставих да бъда убеден да хвана от-ново перото (в чистия смисъл на думата), то не е, за да гоня пусто тщеславие или да разчиствам лични сметки, а защото, както казват: нещата не вървят на добре! А когато нещата вървят на зле, да пишеш – докато паметта е още жива, – значи да понижиш с вик мълчанието, защото утре може да е твърде късно.

Впрочем, ако призракът на реалния комунизъм бе потънал безвъзвратно в нищото, нямаше да се подложда на изкушението да гъделичкам с перото фантомите на една отминала жестока епоха, но действителността, уви, е друга: след като си опростиha злодеянията, завърналите се мутанти, отговорни за страданията, продължават да обсебват настоящето с цинизма си и да налагат всеобща амнезия за престъпленията си. А жертвите винаги ще бъдат грешни, ако след смъртта им не се намери някой, който да припомни и защити паметта им, а всеки, който пише, знае, че написаното надделява над забравата.

И как иначе да подхожда към разказа, целящ да хвърли светлина върху част от изживяната от мен епоха, освен като позволя на спомените ми да ме връхлитат, но с ясното съзнание, че писането е споделяне? А да му се посветиш единствено заради себе си, е безсмислица, граничеща с онанизъм, защото говоренето за себе си е стойностно само ако казва нещо и за другите.

Писането предполага *a priori* да се отдалечиш достатъчно от себе си, за да се погледнеш отстрани и да отсъдиш трезво и критично истината не само по отношение на другия, но и на теб самия. И аз единствено по този начин бих могъл прилично да разкажа една история – сама по себе си банална, но отразяваща все пак частица от това, което сме приели да наричаме Голямата история, като се осланям колкото на личните, толкова и на държавните архиви, класифицирани като секретни.

Ала да се върнеш пак по стъпките си, крие риска от препъване и за да заобиколя опасността, която дебне пишещия автобиография, избрах в този разказ да проектирам себе си в трето лице, запазвайки си правото да се намесвам лично там, където се налага, като същевременно си давам сметка, че посягам върху привилегия, отредена не само на величията, но и на лудите (самият Флобер не признава ли, че в мадам Бовари е възплътил именно себе си?). Така от перспективата на старостта, с охладени страсти и освободен от тривиалните ограничения на ежедневието, си позволявам да напусна ролята на главния герой и да заема мястото на зрителя на тази драма, на която каня евентуалния читател да присъства с мен.

Сюжетът, наподобяващ сага, далеч не е измислица. Той отразява реалността на една отминала епоха, преминала през ситото на днешния ми поглед, за да бъде открито ценното, без да се нарушава автентичността на разказа. И пренебрегвайки поддържането на съспенса, като предястие възнамерявам да разкрия основните черти на тази драма с дъх на епопея и гротеска, на чието писане съм посветил душата и сърцето си. Изтъкана от сълзи и смях, смелост и страх, в нея любовта и приятелството се преплитат с предателство, разочарованията са последвани от тържествени победи, а интимните признания се превръщат в язвителни обвинения. А за да осветя сцената на действието, съм наситил текста с исторически препратки, необходими за разбирането на контекста.

Накратко, тук представям на предполагаемия читател едно по-скоро романизирано есе, отколкото роман, една фикция, в която всичко (или почти всичко) е истина. И сега, след като съм го предупредил, му поверявам грижата да оцени (или не) стойността и истинността му, като се впусне (или не) в неговото четене.

ПЪРВО ДЕЙСТВИЕ

1

ЕРНЕСТ

*Как да опишем живота на сина,
без да знаем историята на бащата?*

Патрик Дъовил, „Чума и холера“

Заради горещината Ернест изчака кораба да се отдели от кея, след което се качи на предната палуба и се облегна на перилата. Предната вечер той беше хванал влака от Гар дьо л'Ест в Париж, за да стигне през Страсбург и Мюнхен до Виена. Разположена на двата бряга на река Дунав, по която сега параходът плаваше на изток, бившата австрийска столица отскоро се бе превърнала в един от най-красивите градове в новия Велик германски райх.

Ернест знаеше от майка си Мари, че е левантинец, потомък на древна венецианска фамилия, но той самият се възприемаше като френски левантинец и поради това спокойно показваше на различните гранични контроли гръцкия си паспорт – напълно редовен документ, с който бе пътувал и живял във Франция в продължение на повече от петнайсет години. Никога не беше стъпвал в Гърция. В съзнанието му бяха останали само бегли спомени от гръко-ромейския език, който се говореше по улиците на константинополския квартал „Пера“. Баща му Орест беше починал, когато Ернест бе на девет години. Той смътно помнеше един достолепен господин с прошарени мустаци, лъхашц на одеколон, който в лошо настроение мърмореше на немски, а в добро – тананикаше на италиански, но въкъщи всички винаги говореха на френски. Това беше

езикът, на който и двамата му синове се бяха научили да четат и пишат в Салезианския колеж.

Най-яркият спомен на Ернест от детството му в неговия роден град Константинопол, наричан упорито от французите Истанбул, бе от онзи есенен ден, в който двамата с по-големия му брат Умберт се качиха на борда на един огромен черен италиански кораб. Майка им ги разцелува и ги изпрати със сълзи на очи. Повери Ернест на по-големия му брат и му връчи препоръчително писмо от отец Ксавие, свещеник в енорията „Сент Антоан“, предназначено за настоятеля на Конгрегацията на братята на християнските училища, който трябвало да ги посрещне в Марсилия.

– Докато дойда при вас, ще ги слушате и ще им бъдете дълбоко признателни. Леля Анриет ми обеща, че ще ви посещава, а през ваканциите ще може да ѝ гостувате в Екс ан Прованс. Нека, скъпи мои, Пресветата Богородица ви закриля – сбогува се тя с тях.

В продължение на няколко години двете деца получаваха редовно писма от майка си, на които прилежно отговаряха, но така и не дошла вест, че майка им щяла скоро да пристигне. Детството и юношеството им преминали в благочестива строгост в пансиона на Салезианските братя в град Мулен, департамент Алие.

На петнайсетгодишна възраст, след като успешно издържа прогимназиалните изпити, Ернест не се колеба да последва призиванието си, въпреки дяволията си и шеговит характер, и с искрена радост прие да постъпи като послушник в семинарията „Сен Рамбер д'Албон“, където кандидат-монасите се обучавали да преподават в многото учебни заведения на ордена, разпръснати из цял свят. Именно там откри страстта си към френския език и литература.

На двавет и първия си рожден ден Ернест облече калугерското расо и даде временен обет под името брат Феликс. По правило не можеше да избира къде